

آزادی بیان چیست؟

در یک نگاه کلی می‌توان گفت آزادی بیان حق طبیعی هر انسان است برای داشتن هرگونه عقیده، بدون این که بابت آن مواخذه شود و از آن سؤال شود. همچنین این عقیده تا جایی که به حقوق دیگران و ارزش‌های هنجاری جامعه آسیبی نرساند، می‌تواند بیان گردد. حکومت‌ها باید این اصل کلی را تضمین کنند تا فرد بدون ترس از عواقب بیان نظرات خود، بتواند عقاید و آرای خود را ابراز کند. به عبارت دیگر آزادی بیان به این معناست که در یک جامعه، ابزارهای محدودکننده ناعادلانه برای بیان نظرات افراد وجود نداشته باشد. به عنوان مثال اگر قانونی تصویب شود که انتقاد به روال‌های اداری و اجتماعی را جرم بداند، این قانونی ناعادلانه برای محدود کردن آزادی بیان خواهد بود. البته آزادی بیان تنها به معنای آزادی کلام و سخن نیست؛ بلکه ابعاد دیگری همچون حق دسترسی به اطلاعات، حق دسترسی به تکنولوژی‌های جدید از جمله اینترنت، حق آزادی بیان در قالب آثار ادبی و هنری، حق آزادی مطبوعات و تبلیغات تجاری، را نیز شامل می‌شود.

آزادی بیان در دین اسلام

با نگاه به قرآن کریم، به عنوان اصلی‌ترین منبع دینی در بین مسلمانان، می‌توان دریافت که آزادی بیان امری پذیرفته شده است. اصل و اساس اسلام با دعوت به شنیدن سخن و رأی و نظر افراد مختلف و انتخاب بهترین آن‌ها برای رسیدن به حق به وجود آمده است. در جای جای قرآن، خداوند انسان را به تفکر و تدبیر فراخوانده است. همچنین پیامبران الهی همیشه از دیگران دلیل خواسته‌اند و خودشان برای کارهایشان دلیل آورده‌اند.

آزادی بیان در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

قانون اساسی ما نیز با الهام از قرآن کریم، اصل آزادی بیان و عقیده را پذیرفته است.

طبق اصل ۲۳م قانون اساسی:

«تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ‌کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد.»

(دقت کنید که این اصل از تفتیش عقاید گفته و نه آزادی بیان)

طبق اصل ۲۴ قانون اساسی:

«نشریات و مطبوعات در بیان مطالب آزادند، مگر آن که مخل به مبانی اسلام یا حقوق عمومی باشند. تفصیل آن را قانون معین می‌کند.»

(طبیعتاً وقتی مطبوعات که میزان تأثیرگذاری آنان به مراتب بیش از ابراز عقیده اشخاص است، در بیان مطالب و نقدهای خود آزادند، دیگر افراد عادی نیز به طریق اولی آزاد خواهند بود. گرچه این اصل دو محدودیت را برای این اصل اعمال کرده: برخلاف مبانی اسلامی نباشد، حقوق سایر آدم‌ها را نقض نکند.)

آزادی بیان در اسناد بین‌المللی

در اعلامیه‌ی حقوق بشر در ماده ۱۹ چنین می‌خوانیم:

«هر انسانی محق به داشتن آزادی عقیده و [آزادی] بیان است؛ و این حق شامل آزادی داشتن باور و عقیده‌ای بدون [نگرانی] از مداخله [و مزاحمت]، و حق جستجو، دریافت و انتشار اطلاعات و افکار از طریق هر رسانه‌ای بدون ملاحظات مرزی است.»

همچنین ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز بیان می‌دارد:

- هیچ کس را نمی‌توان به مناسبت عقایدش مورد مزاحمت قرار داد.
- هرکس حق آزادی بیان دارد. این حق شامل آزادی تفحص و تحصیل و اشاعه‌ی اطلاعات و افکار از هر قبیل می‌باشد.
- آزادی بیان باید با رعایت موارد زیر باشد:
 - الف- احترام به حقوق دیگران.

ب- حفظ امنیت ملی یا نظم عمومی یا سلامت یا اخلاق عمومی.

ماده بیست و دوم اعلامیه‌ی حقوق بشر اسلامی نیز بیان می‌کند:

- هر انسانی حق دارد نظر خود را به هر شکلی که مغایر با اصول شرعی نباشد، آزادانه بیان دارد.

- هر انسانی حق دارد برای خیر و نهی از منکر بر طبق ضوابط شریعت اسلامی دعوت کند.
- تبلیغات یک ضرورت حیاتی برای جامعه است و سوءاستفاده و سوءاستعمال آن و حمله به مقدسات و کرامت انبیا یا به کارگیری هر چیزی که منجر به ایجاد اختلال در ارزش‌ها یا متشت شدن جامعه یا زیان یا متلاشی شدن اعتقاد شود، ممنوع است.
- برانگیختن احساسات قومی یا مذهبی و یا هر چیزی که منجر به برانگیختن هر نوع حس تبعیض نژادی گردد، جایز نیست.

آزادی بیان در قوانین ایران

در قوانین ایران گرچه به صورت مستقیم به این حق اشاره نشده، اما قانون اساسی به عنوان قانون مادر حاکم بر تمامی قوانین عادی، این حق را به رسمیت شناخته است. همچنین اسناد بین‌المللی مانند میثاق حقوق مدنی و سیاسی در مجلس ایران تصویب شده و در حکم قانون داخلی ما هستند. دولت جمهوری اسلامی نیز منشوری تحت عنوان منشور حقوق شهروندی را تدوین و در سال ۱۳۹۵ آن را به مردم ابلاغ کرد. مواد ۲۵ الی ۲۹ این منشور به حق آزادی بیان اختصاص داشته که بدین شرح است: ماده ۲۵- شهروندان از حق آزادی اندیشه برخوردارند. تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ‌کس را نمی‌توان به‌صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد.

ماده ۲۶- هر شهروندی از حق آزادی بیان برخوردار است. این حق باید در چارچوب حدود مقرر در قانون اعمال شود. شهروندان حق دارند نظرات و اطلاعات راجع به موضوعات مختلف را با استفاده از وسایل ارتباطی، آزادانه جستجو، دریافت و منتشر کنند. دولت باید آزادی بیان را به‌طور خاص در عرصه‌های ارتباطات گروهی و اجتماعی و فضای مجازی از جمله روزنامه، مجله، کتاب، سینما، رادیو، تلویزیون و شبکه‌های اجتماعی و مانند این‌ها طبق قوانین تضمین کند.

ماده ۲۷- شهروندان حق دارند اندیشه، خلاقیت و احساس خود را از طرق مختلف آفرینش فکری، ادبی و هنری با رعایت قوانین و حقوق دیگران بیان کنند.

ماده ۲۸- شهروندان از حق نقد، ابراز نارضایتی، دعوت به خیر، نصیحت در مورد عملکرد حکومت و نهادهای عمومی برخوردارند. دولت موظف به ترویج و گسترش فرهنگ انتقادپذیری، تحمل و مداراست.

ماده ۲۹- دولت از آزادی، استقلال، تکثر و تنوع رسانه‌ها در چارچوب قانون حمایت می‌کند. هیچ مقامی حق ندارد برخلاف موازین قانونی برای انتشار یا عدم انتشار اطلاعات یا مطالب درصدد اعمال فشار بر مطبوعات و سایر رسانه‌ها برآید یا به سانسور یا کنترل نشریات و سایر رسانه‌ها مبادرت نماید.

محدودیت‌های آزادی بیان در قوانین ایران

می‌توان دو نوع محدودیت را برای حق آزادی بیان در قوانین ما در نظر گرفت:

۱) رعایت حقوق افراد؛

اگر بیان انسان منجر به تعرض به حقوق اشخاص شود، ممکن است ما در دادگاه مجرم شناخته شویم. در صورتی که گفتار فرد حاوی فحاشی یا توهین به دیگران باشد. یا اینکه فردی جرمی را به دیگری نسبت بدهد و نتواند آن را در دادگاه صالح کند، فرد مرتکب جرم گشته است. بنابراین در آزادی بیان باید این‌ها را در نظر داشته باشیم.

۲) رعایت نظم عمومی؛

در کشور ما توهین به عقاید مذهبی دیگران، توهین به اقوام و نژادها، توهین به مقدسات مذهبی، اقدام علیه امنیت ملی و سعی در تشویش اذهان عمومی و امثال آن، می‌تواند منجر به محکومیت فرد گردد. یکی از مهمترین جرایمی که در قانون مجازات ما مورد استناد قرار می‌گیرد، جرم فعالیت تبلیغی علیه جمهوری اسلامی ایران است. بر اساس ماده ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی:

«هر کس علیه نظام جمهوری اسلامی ایران یا به نفع گروه‌ها و سازمان‌های مخالف نظام به هر نحو فعالیت تبلیغی نماید، به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم خواهد شد.»

منبع: <https://etarazoo.com/freedom-of-speech-in-iran/>